energie samen

Energiegemeenschappen als sleutel voor netcapaciteit

Position paper

Inhoud

1. Aanleiding 2
2. Tijdlijn en praktijk 3
3. Energiegemeenschappen als noodzakelijke systeemlaag 4
   3.1 Waar de huidige aanpak tekortschiet 4
   3.2 Hoe energiegemeenschappen netcapaciteit vrijmaken 5
4. Wat er nu moet veranderen 6
5. Onze aanbeveling 7

1. Aanleiding

Netcongestie is niet alleen een kwestie van te weinig kabels of transformatoren. Het is bovenal een vraagstuk van benutting, organisatie en uitvoerbaarheid. Zolang grootschalige netuitbreidingen nog jaren op zich laten wachten, is beter benutten geen optie, het is een noodzaak.

Het kabinet erkent dit. Het Aansluitoffensief[1] stelt onomwonden dat doorbraken op korte termijn merkbaar effect moeten hebben. De inzet: flexibiliteit als norm, regionale tenders, betere prognoses en scherpere contractvoorwaarden. Wij onderschrijven die urgentie volledig.

Energiegemeenschappen[2] staan klaar om bij te dragen. Als lokale, democratisch georganiseerde samenwerkingsverbanden van burgers, bedrijven en gemeenten wekken zij samen duurzame energie op en delen die onderling. Maar meer dan dat: zij doen dit op precies de manier die nu gevraagd wordt: kleinschalig, gebiedsgericht en flexibel inzetbaar. Daarmee zijn energiegemeenschappen geen randverschijnsel in de oplossing van netcongestie maar een onmisbare schakel.

De kernboodschap is logisch: netcongestie is niet alleen een vraagstuk van fysieke capaciteit, maar vooral van benutting, organisatie en uitvoerbaarheid. Daarom is betere benutting geen keuze maar noodzaak. Het Aansluitoffensief van het kabinet is daar expliciet in: de doorbraken moeten op korte termijn merkbaar effect hebben, te beginnen bij “beter benutten” (o.a. flex als norm, regionale tenders, betere prognoses en contractvoorwaarden).

Het kabinet heeft bovendien al een duidelijke beleidslijn neergezet over energiegemeenschappen: lokale initiatieven van burgers en bedrijven in de vorm van energiegemeenschappen zijn “onmisbaar”, en het kabinet wil hun positie, bereik en professionalisering gericht versterken[3]. De volgende stap is dat deze lijn niet alleen als visie of ondersteuningsbeleid blijft bestaan, maar hard wordt door vertaald naar de congestie-aanpak en het dagelijks netgebruik. Energiegemeenschappen zijn geen

[1] https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2026/02/04/eindrapport-aansluitoffensief-acht-doorbraken-voor-beter-benutten-van-het-net
[2] Definitie uit de Energiewet: Energiegemeenschap: juridische entiteit die ten behoeve van haar leden, vennoten of aandeelhouders activiteiten op de energiemarkt verricht en als hoofddoel heeft het bieden van milieuvoordelen of economische of sociale voordelen aan haar leden, vennoten of aandeelhouders of aan de plaatselijke gebieden waar ze werkzaam is, en niet is gericht op het maken van winst.
[3] https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2025/09/29/de-rol-van-energiegemeenschappen-in-het-energiesysteem

aanvullende optie, maar een noodzakelijke systeem laag. Zonder deze laag blijft netcapaciteit onbenut en blijft het energiesysteem structureel vastlopen.

2. Tijdlijn en praktijk

De afgelopen jaren laten een consistent patroon zien: het net “zit” niet overal en altijd vol, maar wordt op cruciale momenten en locaties beperkt door pieken, knooppunten en (risico-averse) aannames in prognoses en contractering. Het Aansluitoffensief [4]benoemt dit scherp: prognoses bepalen of congestie wordt voorzien en of er een wachtlijst ontstaat; als prognoses traditioneel vooral investeringsgericht en risico-avers zijn, kan dit capaciteit onnodig blokkeren. Dat is precies waarom betere benutting niet alleen technisch, maar ook bestuurlijk georganiseerd moet worden.

De feiten zijn inmiddels kwantitatief zichtbaar. Voorjaar 2026 staan er 15.014 unieke afnameverzoeken bij regionale netbeheerders in de wachtrij (samen 9.305 MW) en 8.687 invoedingsaanvragen (5.027 MW). Op het hoogspanningsnet gaat het daarnaast om 35 GW aan afnameverzoeken en 27,6 GW aan invoedingsverzoeken. Dit is geen optelsom van incidenten, maar een systemisch toewijzings- en uitvoeringsvraagstuk: waar, wanneer en onder welke voorwaarden kunnen partijen op het net, en welke flexibiliteit is daadwerkelijk inzetbaar?

De praktijk laat tegelijk zien dat betere benutting ruimte kan maken, maar dat die ruimte snel weer verdwijnt als flexibiliteit niet betrouwbaar beschikbaar komt. In Noord-Brabant en Limburg werd op 9 juni 2022 transportschaarste afgekondigd, met grote gevolgen voor nieuwe en verzwaarde aansluitingen. In september 2022 kon via congestiemanagement 545 MW extra aansluitcapaciteit worden vrijgemaakt, maar de les was vooral dat structurele verlichting vraagt om structureel flexvermogen en effectieve contractering.

Ook regionaal is het beeld scherp. In Utrecht geldt afnamecongestie op het landelijke net sinds 17 november 2022 en publiceert de regionale netbeheerder de omvang van de wachtlijst: 1.156 afname-aanvragen (281 MW) en 444 invoedings-aanvragen (173,1 MW). In Noord-Holland concludeerde een congestiemanagementonderzoek dat op korte termijn in een groot deel van de provincie geen ruimte gemaakt kan worden, met wachtlijsten van ten minste de komende tien jaar voor grootverbruikers.

[4] https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2026/02/04/eindrapport-aansluitoffensief-acht-doorbraken-voor-beter-benutten-van-het-net

De bestuurlijke implicatie is daarmee helder: bouwen blijft noodzakelijk, maar is te traag om de maatschappelijke schade van wachttijd en onzekerheid te voorkomen. De dominante hefboom tot 2030 is betere benutting, en die betere benutting staat of valt met schaalbare organisatie van flexibiliteit en netbewust gedrag.

3. Energiegemeenschappen als noodzakelijke systeemlaag

Het energiesysteem is fysiek ingericht, maar organisatorisch incompleet. Netbeheerders zijn terecht ontworpen voor infrastructuur, betrouwbaarheid en non-discriminatoire uitvoering, maar niet om op grote schaal met duizenden huishoudens en kleine bedrijven individuele flexibiliteitsafspraken te maken. Die organiserende laag ontbreekt. Energiegemeenschappen kunnen die laag zijn.

Het kabinet erkent dit. In de Kamerbrief "De rol van energiegemeenschappen in het energiesysteem"[5] stelt het kabinet expliciet dat energiegemeenschappen onmisbaar zijn en dat hun impact kan groeien, juist bij decentrale ontwikkelingen in het energiesysteem. De brief benoemt concreet hoe energiegemeenschappen netcongestie kunnen verlichten: door gelijktijdigheid tussen productie en gebruik te vergroten, collectieve flexibiliteitsoplossingen te ontwikkelen en netcapaciteit slim te delen. Door hun lokale karakter en het vertrouwen van leden zijn zij bij uitstek geschikt om opwekkers en verbruikers samen te brengen, afspraken te maken en vraag te bundelen.

De schaal is er al. Nederland telt 702 energiecoöperaties, actief in bijna 89% van de gemeenten, met circa 139.000 leden of deelnemers. Dit is geen pilot-ecosysteem, het is een bestaande maatschappelijke infrastructuur die direct kan worden gekoppeld aan de congestie-opgave.

3.1 Waar de huidige aanpak tekortschiet

De centrale beleidsvraag is niet óf flexibiliteit technisch mogelijk is, maar of zij bestuurlijk en operationeel organiseerbaar is op grote schaal. Op dat punt schiet de huidige aanpak structureel tekort.

Individuele flexibiliteit blijft versnipperd. Prikkels via tarieven of apps leveren per huishouden beperkte effecten op, maar congestie ontstaat door gelijktijdige pieken.

---

[5] https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2025/09/29/de-rol-van-energiegemeenschappen-in-het-energiesysteem

Zonder bundeling en bindende afspraken blijft flexibiliteit onzeker en onbetrouwbaar voor netdoeleinden.

Marktaggregatie zonder lokale governance mist draagvlak. Aggregators lopen in woonwijken en bij kleine bedrijven aan tegen lage deelname, wantrouwen en hoge transactiekosten. Dit is geen marktfalen, maar een legitimiteits- en schaalvraagstuk.

Technologie alleen is onvoldoende. Slimme sturing, opslag en energiehubs zijn effectieve instrumenten, maar leveren pas netwaarde als deelname hoog genoeg is, gedrag voorspelbaar wordt en afspraken geborgd zijn. Zonder organiserende laag kunnen initiatieven zelfs averechts uitpakken.

3.2 Hoe energiegemeenschappen netcapaciteit vrijmaken

Energiegemeenschappen maken netcapaciteit vrij via één consistent mechanisme: zij verlagen en verschuiven pieken in afname en invoeding door lokaal afspraken te organiseren en flexibiliteit te bundelen, zodat dezelfde infrastructuur meer elektrificatie kan dragen. Daarbij gaat het niet om één wondermiddel, maar om een set van praktische arrangementen die precies aansluit op de kabinetsrichting “beter benutten”.

Lokale afstemming van vraag en aanbod. Het kabinet benoemt expliciet dat gelijktijdigheid tussen productie en gebruik vergroot moet worden en dat energiegemeenschappen op basis van lokaal vertrouwen vraag en aanbod kunnen koppelen en bundelen. Het net-effect is concreet: minder gelijktijdige piektransporten betekent meer ruimte binnen dezelfde veiligheidsmarges op stations en koppelingen.

Collectieve flexibiliteit als voorspelbaar product. De Kamerbrief wijst erop dat energiegemeenschappen, net als andere partijen, een prikkel moeten hebben om flexibiliteit in het systeem te brengen en noemt daarbij expliciet het instrument van een capaciteitsbeperkingscontract met de netbeheerder, met vergoeding bij afschakelen op piekmomenten. Dit is precies het soort contractueel geborgde flexibiliteit dat het net in drukke uren nodig heeft.

Energiehubs als gebiedsoplossing met governance. De Kamerbrief beschrijft energiehubs als samenwerkingsvorm om benodigde transportcapaciteit te verminderen door vraag en aanbod af te stemmen, en stelt dat een energiehub ook een energiegemeenschap kan zijn als voldaan wordt aan de voorwaarden. Energiegemeenschappen kunnen hier het verschil maken doordat zij governance organiseren: wie beslist, wie investeert, hoe worden baten verdeeld en hoe wordt naleving geborgd. Dat is de stap waarmee een technische hub een bestuurbare hub wordt.

Lokale opslag als piekdemper, ingebed in afspraken. Opslag is effectief wanneer zij onderdeel is van een arrangement: laden en ontladen op basis van lokale piekvensters, gekoppeld aan afspraken over invoeding en afname. Het kabinet benoemt opslag

expliciet als onderdeel van collectieve flexibiliteitsoplossingen die netcongestie kunnen verlichten.

De essentie is niet de techniek; die bestaat al. De essentie is dat energiegemeenschappen de techniek kunnen vertalen naar gedrag, afspraken en betrouwbaarheid. Netbeheerders kunnen niet direct flexibiliteit organiseren bij duizenden huishoudens en kleine bedrijven; energiegemeenschappen kunnen dat wel. Energiegemeenschappen vormen daarmee de organisatorische schakel tussen het elektriciteitsnet en de lokale samenleving.

4. Wat er nu moet veranderen

De basis ligt er. Het kabinet positioneert energiegemeenschappen expliciet langs drie lijnen: positie, bereik en professionalisering. De Energiewet maakt energiedelen juridisch mogelijk en erkent daarmee nieuwe vormen van collectieve organisatie. Maar de Kamerbrief maakt ook duidelijk dat slechts een beperkt aantal coöperaties op dit moment over voldoende schaal en middelen beschikt om deze rol zelfstandig te dragen. De volgende stap is daarom geen visiedocument, maar een concrete beleidskeuze: behandel energiegemeenschappen als standaard uitvoeringspartner voor collectieve flexibiliteit, en richt het stelsel zo in dat zij die rol daadwerkelijk kunnen vervullen.

Dat vraagt om drie gerichte ingrepen.

Aansluiting op bestaande instrumenten. Het prioriteringskader van de ACM biedt een direct aanknopingspunt. Door energiegemeenschappen praktisch in staat te stellen als congestieverzachter op te treden, kan collectieve flexibiliteit worden opgeschaald. Daarvoor zijn heldere meet- en verificatiestandaarden nodig en het vermijden van telkens opnieuw maatwerk per initiatief.

Contractvormen en prikkels die werken op wijkniveau. Het Aansluitoffensief laat zien dat huidige flexcontracten onvoldoende voorspelbaar zijn en te weinig prikkels bieden. Zonder verbetering blijven investeringen in sturing, opslag en organisatie achter. Voor energiegemeenschappen geldt dit in versterkte mate: zij kunnen alleen collectieve flexibiliteit leveren als de contractuele en financiële randvoorwaarden dat ook mogelijk maken.

Regionale inbedding als uitvoeringslaag. Flexibiliteit ontstaat lokaal en moet lokaal worden georganiseerd. Energiegemeenschappen horen daarom structureel onderdeel te zijn van regionale congestieaanpakken: niet als projectparticipant of klankbordpartij, maar als uitvoeringslaag die lokale flexibiliteit bundelt, afstemt en inzetbaar maakt voor het net.

5. Onze aanbeveling

Organiseer flexibiliteit als systeemfunctie en borg de rol van energiegemeenschappen structureel in de regionale congestieaanpak. Niet als experiment of participatietraject, maar als uitvoeringslaag die lokale flexibiliteit bundelt, afstemt en inzetbaar maakt voor het net.

De uitdaging voor de komende jaren ligt niet alleen in het verzwaren van het elektriciteitsnet, maar juist in het beter benutten van de bestaande capaciteit. Door energiegemeenschappen deze rol te geven, wordt bestaande netcapaciteit beter benut en kan flexibiliteit op een schaalbare en uitvoerbare manier worden georganiseerd. Dit sluit aan bij de lijn uit het Aansluitoffensief en de Kamerbrief over energiegemeenschappen, maar vraagt om een concrete doorvertaling naar uitvoering.

Een structurele inbedding van energiegemeenschappen in de congestieaanpak biedt vier concrete voordelen.

1. Het maakt het mogelijk om flexibiliteit te bundelen tot één aanspreekpunt richting de netbeheerder, in plaats van honderden individuele contracten.
2. Het verlaagt transactiekosten en verhoogt de uitvoerbaarheid van congestiemanagement.
3. Het zorgt ervoor dat flexibiliteit betrouwbaar en voorspelbaar beschikbaar komt voor het net.
4. Het legt de prikkel voor gedragsaanpassing op het juiste niveau: collectief en lokaal georganiseerd.

Aan het kabinet

Vertaal de bestaande beleidslijn over energiegemeenschappen concreet door naar de congestieaanpak. Stel via het prioriteringskader van de ACM heldere meet- en verificatiestandaarden vast zodat energiegemeenschappen als congestieverzachter kunnen optreden zonder telkens opnieuw maatwerk te leveren. Zorg daarnaast voor contractvormen en financiële prikkels die werken op wijkniveau, zodat investeringen in sturing, opslag en organisatie daadwerkelijk van de grond komen.

Aan netbeheerders

Betrek energiegemeenschappen structureel bij de regionale congestieaanpak, niet als klankbordpartij maar als uitvoeringspartner. Sluit collectieve flexibiliteitscontracten met energiegemeenschappen als gebiedsaanspreekpunt, in plaats van honderden individuele afspraken met huishoudens en kleine bedrijven.

De komende jaren zijn bepalend

De komende twee tot drie jaar moet niet alleen worden geïnvesteerd in netuitbreiding, maar juist in het organiseren van benutting. Dat vraagt om heldere rollen, passende

contractvormen en samenwerking tussen energiegemeenschappen, netbeheerders en marktpartijen.

Voor energiegemeenschappen betekent dit dat zij niet langer uitsluitend als initiatief of samenwerkingsvorm worden gezien, maar als volwaardige systeempartner in de uitvoering van flexibiliteit. Voor netbeheerders en beleidsmakers betekent dit dat de vraag niet is óf energiegemeenschappen een rol krijgen, maar hoe deze rol tijdig en werkbaar wordt georganiseerd.

Zonder deze stap blijft flexibiliteit versnipperd, blijft benuttingsruimte onbenut en blijft het systeem structureel vastlopen in precies de jaren waarin betere benutting het verschil moet maken.